

Muhammet Süheyb Süleyman

<https://orcid.org/0000-0002-8349-2068>

PhD Student, Kütahya Dumlupınar University, Faculty of Islamic Sciences, Turkey,
muhammet.suleyman@dpu.edu.tr

Atf Künyesi | Citation Info

Süleyman, M. S. (2023). Râğıb el-İsfahânî'nin Efânînü'l-Belâğa Eserinde Me'ânî Bilimi Çerçevesinde Kur'an Ayetlerinin İncelenmesi. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 10 (6), 2448-2466.

**Râğıb el-İsfahânî'nin Efânînü'l-Belâğa Eserinde Me'ânî Bilimi
Çerçevesinde Kur'an Ayetlerinin İncelenmesi***

Öz

Bu makale, Râğıb el-İsfahânî'nin (ö. 400-425/1009-1034) Efânînü'l-Belâğa adlı eserinin me'ânî bilimi çerçevesinde incelenmesine odaklanmaktadır. el-İsfahânî, Arap belagati, tefsir ve dilbilimi alanlarında öne çıkan bir İslam alimi olarak tanınmaktadır. Efânînü'l-Belâğa eseri, belagat ilminin modern anlamda üç ana dala ayrılmadığı bir dönemde yazılmış olup, Râğıb'ın belagat içindeki çeşitli kavramlara yönelik yaklaşımlarını içermektedir. Araştırma, el-İsfahânî'nin eserinin, Kur'an ayetlerine ve Arap edebiyatına nasıl yaklaştığını anlamak için kritik bir öneme sahip olduğunu belirtmektedir. Râğıb'ın Efânînü'l-Belâğa'da yorumları, îcâz, bast, harflerin artırılması, hazf ve takdîm-te'hîr gibi belagat özellikleri üzerinden yapılan tahlillerle, Kur'an'ın dilbilimsel zenginliğini ve anlam derinliğini ortaya koymaktadır. el-İsfahânî'nin metinler üzerindeki derin analizi, okuyucuya kendi anlam ve tefsirlerini geliştirmesi için alan bırakma yaklaşımını yansıtmaktadır. Râğıb'ın dil üzerine düşünceleri, Arapçanın inceliklerini nasıl ele aldığıının bir örneğini sunmakta ve dilin anlam ifade etme gücünü vurgulamaktadır. Bu yaklaşım, metnin anlam

* Bu makale, yazarın Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsünde devam etmekte olan "Râğıb el-İsfahânî'nin Belâgat Üzerinde Çalışmaları ve Kur'an-ı Kerim'de Bu İlmi Uygulayışı" başlıklı doktora tezinden türetilmiştir.

derinliğini ve dolaylı iletişim yoluyla aktarılan bilgiyi ön plana çıkarmaktadır. Bu çalışma, el-İsfahâni'nin me'ânî bilimine yönelik yaklaşımlarının, Arap belagati ve Kur'an tefsirinin daha sonraki dönemlerdeki gelişimine nasıl katkıda bulunduğunu ortaya koymaktadır. Râğib'in Efânînü'l-Belâğa eserinin analizi, Arap belagati ve dilbiliminin daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunmayı hedeflemekte ve onun eserinin modern belagat çalışmaları ve dilbilimine olan etkisini incelemektedir.

Anahtar Kelimeler: *Belagat, Me'ânî, Efânînü'l-Belâğa, Râğib el-İsfahâni, Kavramsal Analiz.*

Analysing the verses of the Qur'an in Râğib al-İsfahâni's work Efânîn al-Balâgha within the framework of the science of the meaning of the Qur'an

Abstract

This article focuses on the analysis of Râğib al-İsfahâni's (400-425/1009-1034) Efânîn al-Balâgha within the framework of the science of ma'ânî. al-İsfahâni is known as a prominent Islamic scholar in the fields of Arabic rhetoric, tafsîr and linguistics. His work Efânîn al-Balâğa was written at a time when the science of rhetoric was not divided into three main branches in the modern sense, and it contains Râğib's approaches to various concepts in rhetoric. The research states that al-İsfahâni's work is critical for understanding how he approaches the Qur'anic verses and Arabic literature. Râğib's interpretations in Efânîn al-Balâgha reveal the linguistic richness and depth of meaning of the Qur'ân through analyses of rhetorical features such as ijâz, bast, augmentation of letters, hazf and takdîm-te'hîr. Al-İsfahâni's deep analysis of the texts reflects his approach of leaving space for the reader to develop his own meaning and exegesis. Râğib's reflections on language provide an example of how he deals with the subtleties of Arabic and emphasises the power of language to express meaning. This approach emphasises the depth of meaning of the text and the information conveyed through indirect communication. This study reveals how al-İsfahâni's approaches to the science of me'ânî contributed to the development of Arabic rhetoric and Qur'anic exegesis in later periods. The analysis of Râğib's Efânîn al-Balâgha aims to contribute to a better understanding of Arabic rhetoric and linguistics and examines the impact of his work on modern rhetorical studies and linguistics.

Keywords: *Rhetoric, Me'ânî, Efânîn al-Balâğa, Râğib al-İsfahâni, Conceptual Analysis*

Giriş

Arap edebiyatı ve dilbilimi, tarihin akışını etkileyen ve kültürel mirasın korunmasında önemli bir rol oynayan disiplinlerdir. Bu çalışma, Arap belagat literatürünün önde gelen eserlerinden biri olan ve uzun süre erişilemez bir el yazması olarak kalan Râğıb el-İsfahânî'nin *Efânînü'l-Belâğa* adlı eserine odaklanmaktadır. 2018 yılında gerçekleştirilen kapsamlı bir tahkikî çalışma sonucu gün yüzüne çıkarılan bu eser, akademik çevrelerde halen tartışılan ve kesin konumu belirlenemeyen bir merak konusudur. Bu çalışma, *Efânînü'l-Belâğa*'nın içeriğini ve Râğıb el-İsfahânî'nin me'ânî ilmine yaptığı katkıları detaylı bir şekilde incelemeyi amaçlamaktadır.

Râğıb el-İsfahânî, belagat, tefsir ve dilbilimi alanlarında öne çıkan bir İslam alimi olarak bilinmektedir. *Efânînü'l-Belâğa* eseri, Arap belagatinin ve dilinin inceliklerini ele alarak, özellikle beyân kavramı üzerine yoğunlaşan derinlemesine analizleriyle dikkat çekmektedir. Bu eser, belagat ilminin modern anlamda üç ana dala ayrılmadığı bir dönemde yazılmış olup, el-İsfahânî'nin belagat içindeki çeşitli kavramlara yönelik yaklaşımlarını ve bu kavramların önemini vurgulayan çalışmalarını içermektedir.

Bu araştırma, me'ânî ilmi kapsamında *Efânînü'l-Belâğa*'nın literatüre sağladığı benzersiz katkıları ortaya koyarak Râğıb el-İsfahânî'nin belagat ilmindeki rolünü detaylandıracaktır. Eserin analizi, Arap belagatinin ve dilinin daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunmayı hedeflemek, aynı zamanda Râğıb el-İsfahânî'nin eserinin modern belagat çalışmaları ve dilbilimine olan etkisini incelemektedir.

Râğıb el-İsfahânî'nin *Efânînü'l-Belâğa* eserinin analizine girişmeden önce, me'ânî biliminin Arap belagatindeki yerini ve önemini anlamak gerekmektedir. Me'ânî bilimi, Arapçanın ifade biçimlerini ve bağlamını derinlemesine analiz eden, dilin anlam katmanlarını açığa çıkaran bir belagat dalıdır. Bu bilim dalının kökenleri, Sîbeveyhi'nin (ö. 180/796) *el-Kitâb* adlı eserine kadar uzanır ve Arap dilinin anlaşılması ve yorumlanmasında önemli bir role sahip olmuştur.

Efânînü'l-Belâğa'nın incelenmesi, Râğıb el-İsfahânî'nin Kur'an ayetlerine ve Arap edebiyatına nasıl yaklaştığını anlamak için kritik bir öneme sahiptir. Eserde îcâz, bast, harflerin artırılması, hazf ve takdîm-te'hîr gibi belagat özellikleri üzerinden yapılan tahliller, Kur'an'ın

dilbilimsel zenginliğini ve anlam derinliğini ortaya koymaktadır. Râğıb'ın yorumları, dönemin diğer alimlerinin yaklaşımlarıyla karşılaştırıldığında, ayetlerin anlamını ve belagatini geniş bir perspektiften ele aldığını göstermektedir.

Bu çalışmanın amacı, *Efânînü'l-Belâğa* eserinde yer alan Kur'an ayetlerine yönelik tahlilleri me'ânî bilimi çerçevesinde incelemek ve bu incelemelerin, Arap edebiyatı ve dilbilimi üzerindeki etkisini değerlendirmektir. Ayrıca, Râğıb el-İsfahânî'nin me'ânî bilimine yönelik yaklaşımlarının, Arap belagati ve Kur'an tefsirinin daha sonraki dönemlerdeki gelişimine nasıl katkıda bulunduğunu ortaya koymak da hedeflenmektedir. Sonuç olarak, bu çalışma, me'ânî biliminin Arapçanın anlaşılması ve tefsiri üzerindeki etkisini vurgulamayı ve Râğıb el-İsfahânî'nin bu alandaki katkılarını aydınlatmayı amaçlamaktadır.

1. Râğıb el-İsfahânî: Kısa Biyografi

Ebu'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. Mufaddal er-Râğıb el-İsfahânî, İsfahan'da dünyaya gelmiştir. Genel kabul gören ölüm tarihi Hicri 502 olmasına rağmen, daha güncel araştırmalar onun Hicri beşinci yüzyılın başlarında (400'lerin başında) vefat etmiş olduğunu ortaya koymaktadır. (Kara, 2012, ss. 109-110; Sârîsî, 2001, ss. 45-46) Onun hayatıyla ilgili detaylı bilgiler sınırlı olmakla birlikte, Râğıb'ın disiplinli ve ahlaki değerlere sahip, ilmini pratikle birleştiren yetkin bir alim olarak tanındığı bilinmektedir (Safedî, 2000, s. VI/129).

Râğıb, bilimsel alanlarda derinlemesine araştırmalar yapmış ve dikkatli bir ilim adamı olarak tanınmaktadır. Dil bilimci, şair ve felsefeci kimliğiyle de öne çıkmaktadır. Onun tefsîr, kelam, hadis, dil ve ahlak gibi alanlardaki çalışmaları, İslamî ilimlerdeki derin bilgi birikimini ve analitik yaklaşımını yansıtmaktadır (Sârîsî, 2001, s. 33). Tefsîr alanında *el-Müfredât fî Ğaribi'l-Kur'ân*, *Camiü't-Tefsîr*, *Durretü't-Te'vil* ve *Gurretü't-Te'vil*; dil alanında *Efânînü'l-Belâğa* ve *Mecmau'l-Belağa*, Ahlak felsefesi alanında *Muhâdarât*; kelamda *el-İ'tikadat*; tasavvuf alanında ise *ez-Zerîâ ilâ Mekarimi'ş-Şerîâ* ve *Tafsîlü'n-Neş'eteyn* gibi eserleri, onun entelektüel derinliğini ve İslamî ilimlere olan katkısını göstermektedir (Kara, 2015).

2. Me'ânî İlminin Tarihsel Gelişimi ve Temel Konuları

Me'ânî ilmi, belagatin üç disiplininden biridir. Me'ânî bilimi, Arapça ifadenin durumunu, bu durumun gerektirdiği şekilde nasıl eşleştiğini anlamamıza yarayan bir disiplindir. Bu tanım, el-Kazvînî (ö. 739/1338) tarafından *el-İzâh* adlı eserinde yapılmış olup, sonrasında belagat alanında

çalışmalar yapan pek çok bilim insanı tarafından kabul görmüştür (Kazvîni, t.y., s. I, 52). Tanımdaki "durum" bu konuşmanın gerçekleştiği bağlamı; "gerektirdiği" ise bu bağlamın konuşmadan talep ettiği şekilleri ifade etmektedir.

Her bağlamın kendine has bir ifade biçimi gerektirdiği ve me'ânî biliminin, bu bağlamlara uygun ifadelerin seçilip kullanılmasında önemli bir rol üstlendiği söylenebilir. Bu disiplin, ifadenin belirli bir bağlamın ve bu bağlamın ortaya koyduğu gerekliliklerin ne kadarını karşıladığını derinlemesine incelemektedir. Bu süreçte, me'ânî bilimi, ifadenin bağlamla uyumluluğunu ve sözün durumun gerektirdiği anlam ve stil özelliklerine sahip olup olmadığını değerlendirmektedir, bu da sözün etkileyciliğini ve anlamını maksimize eden kritik faktörleri belirlemektedir (Atık, 2009, s. 37). Me'ânî'nin tarihsel gelişimi, nahiv ilmi ve nazım teorisiyle bağlantılıdır. Bu ilmin temelleri, Sîbeveyhi'nin *el-Kitâb*'ında yer alan cümle tahlilleri, takdim-tehir, tarif-tenkir, hazf ve bazı edatların anlamları gibi konularla atılmıştır. Sîbeveyhi bu yönüyle me'ânî ilminin ilk kurucusu olarak kabul edilebilmektedir.(Ömer & La'veycî, 2021) Ferrâ'nın (ö. 207/822) *Me'âni'l-Kur'ân*'ı, Ebû Ubeyde'nin (ö. 209/824) *Mecâzü'l-Kur'ân*'ı, İbn Kuteybe'nin (ö. 276/889) *Te'vilü müşkili'l-Kur'ân*'ı, Müberred'in (ö. 286/900) *el-Kâmil*'i ve Sa'leb'in (ö. 291/904) *Kavâ'idü's-Şi'r*'i gibi eserler de benzer konuları içermektedir.(Durmuş, 2003) Terim olarak ilk kez me'ânî's-Şi'r türü eserlerde "şiir temaları" anlamında ve me'ânî'l-Kur'ân türü kitaplarda "sözlük anlamı, etimoloji ve gramer ağırlıklı tefsir ve te'vil" bağlamında kullanılmıştır.(bin Ca'fer, 1302, ss. 17, 46, 49; Hafâci, 1982, s. 234) Bişr bin Mu'temir'in (ö. 210/825) *Sahîfetü'l-Belâğa* adlı eserinde ise lafız-anlam uygunluğunun gerekliliği, manaların duruma uygun düşmesi, manaların dinleyicilerin kültür seviyesine göre ayarlanması gibi düşünceler me'ânî ilminin temelini oluşturmaktadır.(Ahmed Ziyâd, 1986, ss. 134-136) Câhiz (ö. 255/869), *el-Beyân ve't-tebyîn* adlı eserinde me'ânî meselelerini ele almıştır.(Câhiz, 2003, s. I/17, II/13, III/262) Aynı şekilde İbnü'l-Mu'tez'in (ö. 296/908) *el-Bedî'i*, İbn Vehb'in (ö. 197/813) *el-Burhân* adlı çalışmaları da me'ânî konularını derinlemesine incelemiştir. Aristo'nun (m.ö. 384-322) *Rhetorica* adlı eseri, Arap belagatini etkileyen temel eserlerden biri olup, me'ânî meselelerini de kapsamaktadır.

Hattâbî'nin (ö. 388/998) *Beyânü İ'câzi'l-Kur'ân* adlı eseri, Kur'an'ın me'ânî boyutuna derinlemesine odaklanarak bu alanda önemli bir referans kaynağı olarak nitelendirilmektedir (Hattâbî, 1976, ss. 27-29). Bu çerçevede, Abdülkâhir el-Cürcânî'nin (ö. 471/1078) *Esrârü'l-*

Belâğa, Delâilü'l-İcâz ve *er-Risâletü's-Şâfiye* adlı eserleri, söz konusu alanda detaylı bir inceleme sunarak mevcut literatüre önemli katkılarda bulunmaktadır.(Hamdân, 2006, ss. 5-26) Öte yandan, Bâkîllânî'nin (ö. 403/1013) *İcâzü'l-Kur'ân* adlı eseri, Kur'an'ın me'ânî boyutu üzerine meseleleri irdelemektedir. Bu eserde, estetik dizim (hüsn-i nazm) ile estetik kompozisyon (hüsn-i te'lif) gibi konulara da değinmektedir (Bâkîllânî, 1997, ss. 69-70).

İbnü'l-Mukaffa'(ö. 142/759), nazım teorisi üzerine ilk düşünceleri ortaya koyan alimlerden biridir. Nazmı ise, "kelimelerin kuyumcu titizliğiyle düzenlenmesi" şeklinde tanımlamıştır (İbnü'l-Mukaffa', t.y., s. 22) Bu tanım, Câhiz başta olmak üzere birçok ilim adamı tarafından referans alınmıştır(Câhiz, 2003, s. I, 114). Abdülkâhir el-Cürcânî, *Delâ'ilü'l-i'câz*'nda me'ânî ilmini; "nazm, me'ânî'n-nahv ve me'ânî'l-ke'lâm" başlıkları altında işleyerek bu ilmin öncüsü olarak kabul edilmiştir.(Cürcânî, 1992, s. I, 87; I, 362; I, 526)

Sekkâkî (ö. 626/1229), *Miftâhu'l-'Ulûm* adlı eseri ile belagat çalışmalarında önemli bir dönüm noktasına imza atmıştır. Bu eserde, belagati, bir sanat dalından ziyade, mantıksal temellere dayalı kuralları ve teorileri olan bir bilim dalı olarak yeniden tanımlamıştır. *Miftâhu'l-'Ulûm* eserinin üçüncü bölümünde, Sekkâkî, me'ânî ve beyan ilimlerini, bunların belagat, fasih konuşma ve bedî' alanlarındaki uygulamalarını, hem lafzi hem de anlamsal yönleriyle ayrıntılı bir şekilde ele almıştır ('Atîk, 2009, ss. 26-27). Me'ânî ilmi, iki ana konuyu kapsamaktadır: Bir kelimenin farklı durumlarının incelenmesi ve bu kelimenin durumun gerektirdiği şekilde eşleştirilmesi. Belagat alimleri, bu bilimin konularını ve içeriğini daha kolay anlaşılır kılmak amacıyla, birkaç ana başlık altında sınıflandırmışlardır. Bu başlıklar arasında cümle yapıları, mûsned (yüklem) ve mûsnedün ileyh (özne) arasındaki ilişki, lafızların zikr (söyleme) ve hazf (çıkarma/söylemememe), takdîm (öne alma) ve te'hîr (geriye bırakma) gibi durumlar, îcâz (kısa, öz ve çok anlam içeren) ve itnâb (sözü uzatma) gibi edebî sanatların uygulanma biçimleri, zamir ve zâhirin yer değiştirmeleri, fiil sîgalarının belagat incelikleri, nazmın zâhirin aksine gelmesinin espri nedeniyle ortaya çıkan incelikleri, bir cümle ne zaman haber ne zaman inşa olacağı, kasrın (sınırlamanın/kısa kesmenin), faslın (ayırmanın) ve vaslın (birleştirmenin) gerekliliği gibi konular, me'ânî ilmi tarafından incelenmektedir ('Atîk, 2009, ss. 37-41). Burada, Râğîb el-İsfahânî'nin eserlerinde me'ânî kelimesinin kullanımı ve bu kelimenin tanımının zaman içinde nasıl oluştuğuna katkı sağlayan görüşleri incelenecek, böylece Râğîb'in me'ânî ilmine yönelik bakış açısı ortaya konulmaya

çalışılacaktır. Râğıb el-İsfahânî'nin döneminde belagat henüz üç bilime ayrılmamış olup, me'ânî ilmi tam olarak şekillenmemiştir. Ancak Râğıb'ın eserlerinde bu ilme dair önemli değerlendirmeler bulunmaktadır. Râğıb *ez-Zerî'a* adlı eserinde bilimi üç ana kategoriye ayırır; Sadece lafza odaklanan bilim, hem lafzı hem de anlamı kapsayan bilim ve sadece anlama odaklanan bilim (Râğıb el-İsfahânî, 2007, ss. 169-170). Aynı eserde Râğıb belagati, "lafzın özenle seçilmesi, kavramsal bütünlüğün korunarak lafzın yapılandırılması ve anlamın doğru bir şekilde temsil edilmesi" şeklinde tanımlamaktadır (Râğıb el-İsfahânî, 2007, s. 152). Bu tanım, lafzın ve anlamın birbirleriyle olan uyum ve tutarlılığının ne kadar önemli olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca, *el-Müfredât* eserinde Râğıb, me'ânî kelimesinin tekili olan manayı, "lafzın içinde barındırdığı anlamın ortaya çıkarılması" şeklinde tanımlamaktadır (Râğıb el-İsfahânî, 1991, s. 591). Bu açıklama, me'ânî ilminin temelinde yatan anlama uygunluk prensibi ile tutarlıdır. Bu tanımlamalar, klasik Arap belagat anlayışının derinliklerine dair önemli ipuçları sunmaktadır.

Râğıb el-İsfahânî, Arap belagatinde merkezi bir yere sahip olan me'ânî kavramına eserlerinde detaylı bir inceleme sunmuştur. Bu inceleme, me'ânî ilminin gelecek dönemlerdeki tanımlanması ve sınırlarının belirlenmesine önemli derecede katkı sağladığı söylenebilir. Râğıb'ın belagatle ilgili yaklaşımı, lafzın ve anlamın birbirleriyle iç içe ve sıkı bir ilişki içerisinde olmasını vurgulamaktadır. Bu, dilin sadece bir iletişim aracı olmadığını, aynı zamanda anlamın derinliklerini yansıtan ve temsil eden bir yapıya sahip olduğunu işaret etmektedir.

Bu araştırmada, *Efânînü'l-Belâğa*'daki me'ânî ile alakalı terimlerin altında ele alınan Kur'an ayetleri incelenecektir. Bu süreçte, Râğıb el-İsfahânî'nin bu ayetler hakkındaki yorumları ile belagat ve tefsir disiplinlerindeki önde gelen alimlerin yorumları ele alınarak bir değerlendirme yapılacaktır.

3. Me'ânî Bilimi Perspektifinden *Efânînü'l-Belâğa*'da İncelenen Kavramlar ve Ayet Örnekleri

3.1. İcâz

Râğıb el-İsfahânî, *Efânînü'l-Belâğa* eserinde belagatin icâz konusunu ele alırken, doğrudan tarife geçmeden örneklerle icâzın ne olduğunu açıklamıştır. Bu yaklaşımda, Râğıb "وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَاةٌ" "Kısasta sizin için hayat vardır" (Bakara, 2/179) ayetini örnek olarak kullanır. Râğıb'ın belirttiği gibi, bu ayet cahiliye döneminde sıklıkla kullanılan "الْقَتْلُ أَنْفَى لِلْقَتْلِ" "öldürme,

öldürmeyi engeller.” deyiminden dört açıdan daha üstündür: a) Belirli bir kapsamı ima eder, b) Tekrar içermez, c) Daha kısa ve öz bir ifadedir, d) Nazım güzelliği ile üstündür (Râğıb el-İsfahânî, 2020, ss. 116-117). Daha sonraki dönemlerde ise, bu dört farklılığı Süyûtî, yirmi farklılıkla daha da genişletmiştir (Süyûtî, 1988, s. I, 227-229). Zemahşerî, Bu ayetteki belagatin aslında dildeki غرابة/sıra dışılık özelliğinden kaynaklandığına işaret etmektedir. Onun yorumuna göre, ayette حياة/hayat kelimesiyle قصاص/kısâs’ın bir araya getirilmesi, dilin sıra dışılığını ve ayetin belagatini öne çıkarmaktadır (Zemahşerî, 1987, s. I, 223). Bu, Zemahşerî’nin, dildeki nadir bulunan birleşimleri belagatin göstergesi olarak değerlendirdiği yaklaşımını yansıtmaktadır.(Zemahşerî, 1987, s. I, 222) Rummânî, ayetin belagatini ele alırken, ayetin sunduğu derinlik ve özlülükten hareketle analiz yapmaktadır. Ayetin, dildeki tekrarsız yapısı, harflerin uyumu ve ifadenin özlülüğü, Rummânî için dikkate değer özelliklerdendir (Rummânî, 1976, s. 77). Râğıb, ayetin belagatini, dilbilimsel yapısını ve anlamının derinliğini analiz etmektedir; Zemahşerî ise dili alışılmadık birleşimler üzerinden ele almakta, Rummânî de ayetin gramer yapısını ve yoğunluğunu vurgulamaktadır. Bu bağlamda, Râğıb ve Rummânî arasında bir paralellik gözlenmekte, her ikisi de ayetin dilbilimsel yoğunluğuna dikkat çekmektedirler. Zemahşerî’nin ise dilin sıra dışılığına vurgu yaparak farklı bir metodoloji izlediği görülmektedir. Buna rağmen, üç alim de ayetin gramer ve anlam yönünden zenginliğine dikkat çekmektedirler.

Râğıb el-İsfahânî, “ولا يَجِبُ الْمَكْرُ السَّيِّئُ إِلَّا بِأَهْلِهِ” *Halbuki kötülük tuzakları, kuranların ayağına dolaşır*” (Fâtır 35/43) ayetini îcâz kategorisine dahil ederken, aslında ayette mevcut olan ve ilk bakışta fark edilmeyen bir kısaltmadan veya yoğunlaştırılmış ifadeden bahsetmek istemiştir. Ancak bu konuda herhangi bir açıklama yapmamıştır (Râğıb el-İsfahânî, 2020, s. 117).

Ebû Ubeyde ise Mecâzû'l-Kur’ân adlı eserinde bu ayeti değerlendirerek, " لا يَنْزَلُ وَلَا يُجَاوِزُ " "İnmeyecek, aşmayacak ve kuşatmayacak sadece kendi sahiplerine” şeklinde bir yorumda bulunmuştur (Ebû ’Ubeyde, 1381, s. II, 156). Kazvînî ve İbn ‘Âşûr, bu ayeti müsâvât/eşitlik perspektifiyle değerlendiriyorlar. Bu, ayetteki ifadenin kastedilen anlamı tam olarak ve hiç genişletmeden veya kısaltmadan ifade ettiğini göstermektedirler (İbn ‘Âşûr, 1984, s. XXII, 336; Kazvînî, t.y., s. III, 180) Samarkandî’nin عقوبة/ceza kelimesinin ayette örtülü olarak bulunduğu, fakat direkt olarak zikredilmediği yorumu(Semerkandî, 1993, s. III, 90) ve Taberî’nin "بِأَهْلِهِ" ifadesinin, "onu işleyen kişiler" şeklinde daha geniş bir şekilde ifade edilebileceğini

belirtmesi, (İbn Cerîr et-Tabarî, 2001, s. XIX, 394) ayetin kısa ve öz bir şekilde nasıl bir belagatle sunulduğunu ortaya koymaktadır. İcâzın yanı sıra, ayetteki bu özlü ifade tarzı, Belagatte, *إِرْسَالُ الْمَثَلِ*/İrsâl-i Mesel' olarak bilinen bu özel teknik, bir konuyu veya düşünceyi açıklamak için atasözlerini kullanma sanatını ifade etmektedir (Dervîş, 1415, s. VIII, 168) Bu teknik, bir ifadenin ya da kavramın, okuyucunun zihninde tamamlanmasını bekleyerek, mesajı daha etkili bir şekilde sunmayı amaçlamaktadır (Tanyıldız, 2007, s. 100).

3.2. Bast Kavramı

Râğıb el-İsfahânî, *البَسْط*/bast başlığı altında, vurgu ve tekrarın dilde kullanılmasının önemine değinmektedir. Özellikle bir ifadenin anlam karışıklığını ortadan kaldırma veya bir noktaya açıklık getirme amacıyla tekrarın veya vurgunun kullanılmasının, ifadeyi daha anlaşılır kıldığını belirtmektedir (Râğıb el-İsfahânî, 2020, s. 148). Bu bağlamda, *لَا تَتَّخِذُوا إِلَهَيْنِ اثْنَيْنِ* "İki ilah edinmeyin" (Nahl, 16/51) ayetini örnek olarak almaktadır. Bu bağlamda Râğıb, Arapçada "مُتْنَيْنِ" (ikilik) teriminin bazen tek bir nesne veya kavram için de kullanılabileceğini belirtmektedir. Bu durumda, ayette geçen "اثْنَيْنِ" (ikili) kelimesinin kullanımı, sadece sayısal bir değeri ifade etmekten öte, tekil ve ikil arasındaki ayrımı vurgulamak amacıyla kullanılmaktadır. Dolayısıyla "İki ilah edinmeyin" ifadesi aslında "birden fazla ilah edinmeyin" anlamına gelmekte ve tekil bir ilah kavramını güçlendirmektedir. Bu kullanım, tek bir ilaha ibadet etme prensibini pekiştirirken birden fazla ilaha ibadet etme düşüncesini reddetmektedir (Râğıb el-İsfahânî, 2020, s. 149).

Zemahşerî ise, ayetin, Allah'ın birliğini ve tekliğini vurgulamak için "اثْنَيْنِ" ifadesinin kullanılmasının belagat açısından güçlü olduğunu belirtmektedir. Ona göre, tekilliğin vurgulanması çokluğun reddini pekiştirmektedir (Zemahşerî, 1987, s. II, 610). İbn Atıyye'nin (ö. 541/1147) açıklamasına göre, ayette kullanılan "اثْنَيْنِ" (ikili) kelimesi, bir sayısal vurgu yapmak amacı taşımaktadır. Arap dilinde, belirli bir sayıyı vurgulamak için bu şekilde bir tekrarın kullanılması yaygındır. Yani, ayetin bu kısmı, iki farklı nesne veya varlık yerine, aslında tek bir nesne veya kavram üzerinde sayısal bir vurgu yapmak için tasarlanmıştır.

İbn Atıyye, ayetin yapısının, iki farklı nesne için değil, tek bir nesne veya kavram hakkında iki farklı yorum veya açıklama sunduğunu belirtmektedir. Bu durum, ayetin tek bir varlık veya konsept üzerinde derinlemesine düşünce ve anlam katmanlarını ortaya koymak için dilbilimsel bir teknik olarak kullanıldığını göstermektedir. Bu tür bir yaklaşım, ayetin anlamının

çok katmanlı ve derin olduğuna işaret ederek metnin dilbilimsel zenginliğini vurgulamaktadır. Böylece, "اِثْنَيْنِ" kelimesi, ikinci bir ilahın alınmaması gerektiğini belirtmek için bir vurgu olarak kullanılmıştır (İbn Atıyye, 1422, s. III, 145). Beyzâvî'nin (ö. 685/1286) yorumuna göre, ayette "اِثْنَيْنِ" kelimesinin kullanılması, ilah kelimesi ile özdeşleştirilen tekliğin vurgulanması amacı taşımaktadır. Bu vurgu, ilahi olmanın temel niteliklerinden biri olarak tekliği işaret etmektedir. Bu analize dayanarak, ayetin bu bölümünde اِثْنَيْنِ/iki ifadesinin tercih edilmesi, ilahi niteliklerin çiftlikle uyumsuzluğunu ve gerçekte en mühim özelliğinin tekil oluşunu vurgulamaktadır. Dolayısıyla, Beyzâvî, ilah kavramının esasını oluşturan teklik kavramının hem dilbilimsel hem de teolojik açıdan derin önemini ön plana çıkarmaktadır (Beyzâvî, 1418, s. III, 229).

Râğıb el-İsfahânî tarafından yapılan analize göre, bu vurgu ve tekrar, ilahi birlik ve benzersizliğin altını çizen kavramsal bir 'bast' örneği olarak değerlendirilmektedir. İkinci kez kullanılan 'اِثْنَيْنِ' kelimesiyle, çift ilah anlayışının yanılması ve tek ilah inancının doğruluğu açıklığa kavuşturulmaktadır. Aynı zamanda, bu tekrar sayesinde, dinleyicinin veya okuyucunun zihnindeki belirsizlikler giderilmekte, anlam daha da netleştirilip güçlendirilmektedir. Râğıb'ın bu dilbilimsel bakış açısından hareket edildiğinde, dört alimin yorumları arasında bir uyum olduğu gözlemlenmektedir. Her biri, farklı açılardan ele alsalar da tekrarın ve vurgunun önemi ile dini metinlerdeki rolleri kabul edilmektedir. Ortak nokta, vurgunun ayetin mesajını netleştirmesi ve ilahi tekliği pekiştirmesi olarak belirlemektedir. Farklılıklar ise, bu vurgunun ayetteki işlevi ve dini metinlerin yorumlanmasında kullanılan metodolojilere dayanmaktadır. Bununla birlikte, Râğıb'ın dilin anlam ifade etme gücüne dair genel görüşü, diğer alimlerin tefsirleriyle uyum içinde olup, onların analizlerine temel bir çerçeve sağlamaktadır (Muhammed, 1997).

3.3. Harflerin Artırılması

Râğıb el-İsfahânî, Arapçada 'لا' kelimesinin fazla kullanıldığını tartışan bir görüşü incelemektedir. Râğıb'a göre Arapçada 'لا' kelimesi bazen gereğinden fazla veya özel bir amaçla kullanılmaktadır. Özellikle Kur'an'da yer alan لا أَقْسِمُ بِيَوْمِ الْقِيَامَةِ “Kıyamet gününe yemin etmem gerekmez” (Kıyâme, 75/1) ayetindeki 'لا' kelimesi bu bağlamda dikkate değerdir. Burada 'لا', anlam olarak hissedilen bir inkâr veya reddiye ifadesini temsil etmektedir. Bu kullanım, kâfirlerin veya inkarcıların iddialarının dolaylı bir şekilde reddedilmesi amacını taşımaktadır. Dolayısıyla, 'لا'

kelimesi metinde açıkça yer almakla birlikte, metnin anlamını derinleştiren ve özellikle inkâr ifadesini pekiştiren önemli bir işlev görmektedir (Râğıb el-İsfahânî, 2020, s. 157).

Bu bağlamda, Râğıb'ın izahatıyla paralel bir biçimde, İbn Abdisselâm, İbn Yaîş, el-Beyzâvî ve Ebüssuûd gibi alimler "لا أَقْسِمُ" ifadesinin "Ben yemin ederim" anlamına geldiğini ve buradaki "لا" edatının vurgulama amaçlı kullanıldığını ifade etmişlerdir. Ancak, bu alimler, "أَقْسِمُ" ifadesinin neden "لا أَقْسِمُ" olarak değiştirildiğinin belagat nedenlerini veya yeminin olumsuzlaması yoluyla yapılan bu teyidi detaylandırmamışlardır (Beyzâvî, 1418, s. V, 265; Ebüssuûd, t.y., s. IX, 64; İbn Abdisselâm, 1996, s. III, 392; İbn Yaîş, 2001, s. V, 75). Diğer taraftan Muhammed Abduh, "لا أَقْسِمُ" ifadesinin Arapçada bir yemin ifadesi olarak kullanıldığını ve bu ifadenin, yemin konusu olan bilginin apaçık ve kesin olduğunu vurgulama amacı taşıdığını belirtmektedir. Burada ifade edilen hususun yemine gerek kalmaksızın, zaten açık ve net olduğunu tekit etme amacıdadır (Abduh, 1341, s. 29). Böylece "لا" edatının kullanımının, Arapçada yalnızca dilbilimsel bir fazlalık olarak görülmemesi gerektiğini; aksine, belirli durumlar ve bağlamlarda, özellikle yeminlerde ve inkârlarda, bir vurgu aracı olarak kullanıldığını ve dilin zenginliğini ve ifade kabiliyetini artırdığı söylenebilir. Bu kullanım, iletilmek istenen mesajın gücünü ve etkisini artırarak, dinleyicinin dikkatini vurgulanmak istenen noktaya yoğunlaştırmaktadır. Bu anlayış, Râğıb'ın dil üzerine düşüncelerinin derinliğini ve Arapçanın inceliklerini nasıl ele aldığına bir örneğidir.

3.4. Hazf

Râğıb el-İsfahânî, eserlerinde, Arapça'da bazı durumlarda fiillerin atılmasının uygun olabileceğini tartışır (Râğıb el-İsfahânî, 2020, s. 161). Özellikle, konuşma dilinde bazı eylemlerin zikredilmesinin gereksiz olduğu durumlarda bu eylemlerin atılmasının, anlamı bozmak yerine, aslında metne bir akıcılık ve anlatım gücü kattığını belirtir. Râğıb, bu kavramı açıklarken Kur'an'daki "وَالْمَلَائِكَةُ يَدْخُلُونَ عَلَيْهِمْ مِنْ كُلِّ بَابٍ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ" "Melekler her kapıdan onlara girdiklerinde 'Selâmün aleyküm' (derler)" (Ra'd, 13/23-24) ayetini örnek olarak sunar. Bu ayette, meleklerin cennet ehline selam verdiği anlatılırken, "وَيَقُولُونَ" (ve derler) ifadesi açıkça belirtilmemiştir, çünkü selam vermenin eylemi olan "söylemek" zaten selamın kendisinden anlaşılır. Buradaki "söylemek" fiilinin atılması, ayetin akıcılığını artırırken, aynı zamanda meleklerin selamının cennet ehline ulaşma sürecini daha da etkili bir şekilde yansıtır (Râğıb el-İsfahânî, 2020, s. 162).

Bu tür bir atılma, Arapça'daki belagatin (hitabet sanatı) bir özelliği olarak kabul edilir. Okuyucunun veya dinleyicinin, söylenmeyen ancak anlam bütünlüğü içinde var olan bir fiili algılamasını bekler. Bu kullanım, dilin ekonomisini ve ifadenin estetiğini vurgular; ayrıca, konuşmanın veya metnin, fazladan sözcüklerle yüklü olmadan doğal bir şekilde akmasını sağlar (Nebi, 2014). Râğıb el-İsfahânî, cümlede açıkça ifade edilmeyen ancak anlamın gerektirdiği bir sözün varlığını ve bu sözün anlamın tamamlanması için gerekli olup olmadığını tartışır. Bu tür bir çıkarsama, cümledeki anlamın net ve belirgin olmasına bağlıdır; yoksa, ifadenin atılması doğru değildir. Bu prensip, Râğıb tarafından Kur'an ayetleri bağlamında incelenir. Râğıb, Kur'an'ın " "وَأَتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَجَعَلْنَاهُ هُدًى لِّبَنِي إِسْرَائِيلَ أَلَّا تَتَّخِذُوا مِن دُونِي وَكَيْلًا" "Musa'ya kitabı verdik ve onu İsrailoğulları için bir rehber kıldık ki, Benden başka bir vekil edinmemeniz için" (İsrâ, 17/2) ayetini ele alır. Bu ayette, " "أَلَّا تَتَّخِذُوا " (ki edinmemeniz için) ifadesi geçmektedir ve Râğıb'a göre, "فقلنا" (dedik ki) gibi bir sözün bu yapı içinde varsayılması uygun değildir (Râğıb el-İsfahânî, 2020, s. 162). Çünkü " "أَلَّا تَتَّخِذُوا " bir emir veya nehyin (yasaklamanın) ifadesidir, bir söylem değil. Yani, ayette geçen " "أَلَّا تَتَّخِذُوا " yapılan eylemin bir talimat veya yasak olduğunu doğrudan belirtir ve dolayısıyla, burada bir "söyleme" fiilinin atılması anlam bütünlüğünü bozacağı için yapılmamıştır.

Bu noktada, Râğıb'ın ele aldığı belagat ve tefsir prensipleri ile Zemahşerî, İbn Atıyye ve Beyzâvî gibi diğer tefsir alimlerinin yaklaşımları arasında bir farklılık olduğunu görmekteyiz. Zemahşerî, İbn Atıyye ve Beyzâvî gibi alimler, bazı durumlarda anlamın tamamlanması için gizli bir sözün var olduğunu ve bu sözün cümlede açıkça ifade edilmiş gibi düşünülebileceğini belirtirler. Örneğin, bahsi geçen " "وَأَتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَجَعَلْنَاهُ هُدًى لِّبَنِي إِسْرَائِيلَ أَلَّا تَتَّخِذُوا مِن دُونِي وَكَيْلًا" " ayetinde, Râğıb'ın reddettiği "فقلنا" (biz dedik ki) ifadesinin varsayılması bu alimlere göre mümkündür. Onlar, " "أَلَّا تَتَّخِذُوا " (ki edinmemeniz için) ifadesinin, Allah'ın İsrailoğulları'na bir talimatı olduğunu ve bu talimatın, Allah'ın "فقلنا لهم" (onlara dedik ki) şeklindeki bir sözle iletilmiş olabileceğini düşünürler (Beyzâvî, 1418, s. III, 248; İbn Atıyye, 1422, s. III, 436; Zemahşerî, 1987, s. II, 648).

Bu yaklaşım, belagatin ve anlamın nasıl yorumlandığına dair metodolojik bir farklılığı yansıtmaktadır. Zemahşerî, İbn Atıyye ve Beyzâvî, cümlede açıkça belirtilmeyen ancak anlamın tamamlanması için varsayılan unsurların varlığını kabul ederken, Râğıb bu tür varsayımlara daha temkinli yaklaşmış ve anlamın zaten açık olduğu durumlarda ek bir ifadenin varsayılmasına gerek

olmadığını savunmuştur. Bu, tefsir ve belagat ilminde, metinlerin yorumlanmasında farklı metodolojilerin var olduğunu ve alimler arasında bu konularda farklı görüşlerin bulunabileceğini gösterir (Hennûş, 2012). Râğıb el-İsfahânî, حَذْفُ الْجَوَابِ/cevabın çıkarılması konusunu ele alırken, Kur'an'daki bir örneği zikrederek, bazen bir cevabın açıkça belirtilmesinden daha etkili olduğunu vurgular (Râğıb el-İsfahânî, 2020, s. 162). İlgili ayet, “وَلَوْ أَنَّ قُرْآنًا سُيِّرَتْ بِهِ الْجِبَالُ” “Ve eğer bir Kur'an olsaydı ki dağları yerinden oynatsa”(Ra‘d, 13/31.) şeklindedir. Burada, ayetin devamındaki cevap açıkça verilmemiştir. Râğıb'ın belirttiğine göre, bu tür bir ifadenin cevabı açıkça vermeksizin kullanılması, kişinin zihninde çok daha güçlü ve geniş bir yelpazede etkileşim yaratır; çünkü dinleyici, verilen bu örnek üzerinde düşünerek, daha fazla hayal gücüne kapılar açar ve cevabın potansiyel içeriğini kendi zihninde genişletebilir. Eğer cevap doğrudan verilseydi, sadece belirli bir yön veya örnekle sınırlı kalınacaktı, bu da ifadenin etkisini ve kapsamını sınırlar.

Râğıb el-İsfahânî *Efânînü'l-Belâğa* eserinde ele aldığı Kur'an metnindeki belirli ayetlerin yorumunda, okuyucunun veya alıcının kendi anlayışına ve tefsirine yer veren bir yaklaşım benimser (Râğıb el-İsfahânî, 2020, s. 117,122, 162, 210). Bir ayette açıkça belirtilmemiş cevabın kasıtlı olarak bırakıldığı durumlarda, Râğıb, bu boşluğun varlığını kabul eder ve herhangi bir cevap ya da yorum önermekten kaçınır. Bu yöntem, ayetin çok boyutlu anlamının korunmasına ve metnin okuyucu üzerindeki etkisinin derinleşmesine olanak tanır.

Öte yandan, Zamahşerî, Askerî, İbn Atıyye, Beyzâvî gibi diğer alimler, metni tamamlama ve anlamı netleştirme çabası içindedirler. Bu alimler, metin üzerine kendi yorumlarını ekleyerek ayetin ima ettiği cevabı açığa çıkarmaya çalışırlar. Böyle bir yaklaşım, metnin daha açık ve yönlendirilmiş bir şekilde anlaşılmasına katkı sağlar ve okuyucunun metinden alacağı anlamı belirli bir yöne çeker (Askerî, 1998, s. 182; Beyzâvî, 1418, s. III, 188; İbn Atıyye, 1422, s. III, 159; Zemahşerî, 1987, s. II, 529).

Râğıb'ın yöntemi, metnin çok sesliliğini ve okuyucuyla etkileşimini öne çıkarırken, diğer alimlerin yaklaşımları ise metnin belirli bir yoruma kilitlenmesini teşvik eder. Her iki yaklaşım da İslami bilimlerin ve tefsir ilminin zenginliğini ve çeşitliliğini gösterir.

Râğıb el-İsfahânî, hazf konusu çerçevesinde "anlamı akledilebilen şeylerin atılması" konusunda, okuyucunun anlamı kendi akıl yürütmesiyle çıkarabileceği durumları ele alır. Buna

örnek olarak, Kur'an'da geçen "Sizden her kim hasta yahut yolcu olursa (tutamadığı günler kadar) diğer günlerde kaza eder." ayetini verir. Bu ayette, ayetin devamında açıkça belirtilmemiş olan "orucu bozabilir" anlamı, ayetin bağlamından ve dilin yapısından dolayı olarak anlaşılmaktadır. Râğıb bu tür bir atfın metnin anlamını zenginleştirdiğini ve okuyucunun kendi anlayışını ve akıl yürütmesini işin içine kattığını belirtir (Râğıb el-İsfahânî, 2020, s. 162) Bu, dilin ve iletişimin dolaylı yapısını kullanarak, belirli bir bilginin açıkça söylenmesine gerek kalmadan anlaşılabilir olduğunu öne süren bir tefsir anlayışıdır.

İbn Cinnî, Arap dilinde cümlelerin, kelimelerin, harflerin ve harekelerin atılmasının yaygın bir dilbilgisi özelliği olduğunu belirtir. Ona göre, dilde bu tür bir çıkarma işlemi, ancak atılan ögenin anlamının bağlamdan veya dilin kurallarından dolayı olarak çıkarılabileceği durumlarda meşru kılınabilir. Eğer atılan öge için böyle bir dolaylı ipucu yoksa, bu durumda, ögenin ne olduğunu anlamak adeta gayb bilgisini bilmeyi gerektirir ki bu da dil kullanımında aşırı bir beklenti olurdu (İbn Cinnî, t.y., s. II, 362). Râğıb el-İsfahânî de tefsirinde İbn Cinnî'nin bu prensiplerini uygular. Bahsi geçen ayette, orucu bozma hükmüyle ilgili olarak, "وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ"² "güç yetirebilenler üzerine..." ayetindeki "orucu bozmayı" ifadesi açıkça belirtilmemiş olsa da, Râğıb bu durumu, söz konusu hükmün fıkıhçılar arasında genel kabul gördüğü ve bu hükmün hadislerle de desteklendiği anlamına gelen dolaylı bir ifade olarak değerlendirir (Râğıb el-İsfahânî, 1999, s. I, 389) Dolayısıyla, Râğıb'ın yaklaşımı, ayetin anlamının bağlamın yardımıyla ve İslami bilginin diğer kaynaklarıyla bütünleştirilerek anlaşılabilmesini vurgulamış oldu.

3.5. Takdîm ve Te'hîr

Râğıb el-İsfahânî tarafından نَظْم/nazm başlığı altında ele alınan takdîm ve te'hîr/öne alma ve geriye bırakma konusu, bir cümlenin anlamını ve vurgusunu değiştirebilecek bir belagat aracı olarak kullanılmaktadır. Râğıb'a göre, cümle içindeki unsurların sırasının değiştirilmesi, vurgulanmak istenen unsura veya belirli bir ihtiyaca göre yapılabilmektedir. Bu bağlamda, cümlenin nesnesinin (me'fûl) fiilden veya failden (fa'il) önce getirilmesi, anlamın vurgulanması açısından önem taşımaktadır (Râğıb el-İsfahânî, 2020, s. 209). Râğıb, nesnenin belirli bir durumda

¹ Bakara, 2/184.

² Bakara, 2/184.

failden daha önemli olduğu veya ona daha çok ihtiyaç duyulduğu zamanların, nesnenin cümlede failden önce gelebileceğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, Kur'an'dan *وإِذِ ابْتَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ رَبُّهُ بِكَلِمَاتٍ* “*Bir zamanlar Rabbi İbrahim'i birtakım kelimelerle sınamış*” (Bakara 2/124) ayetini örnek olarak aktarmaktadır. Burada, genellikle cümlede önce gelmesi beklenen özne 'Rabbi' yerine, üzerinde durulması istenen nesne 'İbrahim' öne alınmıştır. Bu düzenlemeyle, İbrahim'in sınanmasının olayın merkezindeki önemi vurgulanmaktadır (Râğıb el-İsfahânî, 2020, s. 209). İbn Cinnî tarafından 'Farklı sebeplerle sıralamanın bozulması' konusu, Arapça dilbilgisinde belirli sıralamaların neden değişebileceğini açıklamakta kullanılmaktadır. Ona göre, Arap dilinde, eylemi gerçekleştiren failin cümlede öne çıkmasının sakıncalı olduğu durumlar bulunmaktadır. Özellikle, fiili gerçekleştiren kişinin isminin, fiilin etkilediği kişinin (mef'ûl) zamirine bağlı olduğu ifadelerde bu kural geçerli olmaktadır. İbn Cinnî, fiilin öznesi olan failin mülkiyet zamirine eklendiği durumlarda, zamirin kendisinden önce gelmesinin ne dil bilgisi ne de anlam bakımından uygun olmadığını ifade etmektedir. Bu nedenle, dilin doğruluğunu ve düzenini korumak adına, fail/öznenin yerinin değiştirilerek cümlede mef'ûlün öne alınması gerektiğini savunmaktadır. İbn Cinnî tarafından sunulan bir örnekte, 'اضْرَبْ غلامه زيدًا' (onun kölesi Zeyd'i dövdü) ifadesinin doğru sıralama için 'Zeyd'i onun kölesi dövdü' şeklinde düzenlenmesi gerektiği belirtilmektedir. Bu düzenlemeyle, cümlenin hem anlam hem de dil bilgisi bütünlüğünün korunduğu vurgulanmaktadır (İbn Cinnî, t.y., s. I, 295). İbn Cinnî'nin bu açıklamasının benzer bir uygulaması, *وإِذِ ابْتَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ رَبُّهُ* “*Rabbi İbrahim'i sınamış*” ayetinde görülmektedir. Bu ayette de genellikle fail olan 'Rab' sonraya, mef'ûl olan 'İbrahim' ise cümlenin başına getirilmiş olup, bu sıralama cümlenin anlamını ve vurgusunu daha etkili bir şekilde iletmektedir (İbn Cinnî, t.y., s. I, 296).

İbn Cinnî ve onun ardından gelen Zemahşerî tarafından, cümle yapılarında öğelerin sıralanması, dilbilgisi normları çerçevesinde incelenmektedir. Zemahşerî, bir ayetin çeşitli kıraat şekillerinin anlam üzerinde yaratabileceği farklılıklara dikkat çekmekte, özne ile nesne arasındaki sıralamanın cümle yapısının anlaşılabilirliğini korumak için nasıl değiştirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır (Zemahşerî, 1987, s. I, 183-184). Öte yandan, Râğıb el-İsfahânî gibi diğer alimler, özne ve nesnenin yer değiştirmesinin Kur'ân ayetlerindeki hikmet ve önemine daha derinlemesine vurgu yapmaktadırlar (İbn Atıyye, 1422, s. I, 205; Kurtubî, 1964, s. II, 96). Râğıb'a göre, bu tür değişiklikler, ayetin odak noktasını ve anlamını zenginleştiren önemli süsleme araçlarıdır. Bir

ayette nesnenin öne çıkarılması, o nesnenin özelliğine ve ayetteki merkezi konuma işaret etme amacını taşımaktadır. Bu şekilde, Râğıb, gramer kurallarının ötesine geçerek, metnin üslup ve belagat yönlerine ışık tutmaktadır.

Sonuç

Bu makale, Râğıb el-İsfahânî'nin *Efânînü'l-Belâğa* eserinin hicri 5. asırdaki belagat ilminin gelişimine katkısını ve bu eserin me'ânî bilimi çerçevesinde Kur'an ayetlerinin incelenmesine odaklanmıştır. Râğıb'ın bu dönemde gerçekleştirdiği çalışmalar, belagat ilminin henüz me'ânî, beyân ve bedî' olarak ayrılmamış olması açısından tarihsel bir öneme sahiptir. Eser, belagat ilminin evrimi ve bugünkü durumunu anlamak için tarihsel bir perspektif sunarak, bu alandaki bilgi birikimimizi zenginleştirmektedir.

Râğıb'ın îcâz, bast, harflerin artırılması, hazf ve takdîm-te'hîr gibi kavramlara yönelik tahlilleri, Kur'an'ın dilbilimsel zenginliğini ve anlam derinliğini aydınlatmaktadır. Özellikle îcâz kavramı üzerine yaptığı çalışmalarda, Kur'an ayetlerinin cahiliye dönemi deyimlerine göre daha üstün belagat özelliklerini ve anlam gücünü vurgulamaktadır. Bast kavramı üzerine yaptığı analizlerde, tekrar ve vurgunun anlam açıklığında oynadığı rolü ortaya koyarken, harflerin artırılması konusunda 'ل' kelimesinin kullanımının dilbilimsel ve belagat boyutlarını derinlemesine incelemiştir.

Hazf üzerine yaptığı çalışmalarda, belirli kelimelerin veya ifadelerin atılmasının metin akıcılığını nasıl artırdığını ve anlamın daha etkili bir şekilde iletildiğini göstermiştir. Takdîm ve te'hîr analizleriyle, cümle öğelerinin sıralamasının anlam ve vurgu üzerindeki etkisini belirginleştirmiştir.

Böylece, Râğıb el-İsfahânî'nin *Efânînü'l-Belâğa* eseri, belagat ilminin tarihsel gelişimini aydınlatırken, me'ânî bilimi çerçevesinde Kur'an ayetlerinin incelenmesine yönelik zengin ve derinlemesine bir içerik sunmaktadır. Bu çalışma, Râğıb'ın eserinin ve onun Kur'an ayetlerine yönelik yorumlarının, Arap belagatı ve dilbilimi üzerindeki etkilerini ve önemini vurgulamakta, aynı zamanda belagat ilminin bugünkü anlayışına ışık tutan tarihsel bir kaynak olarak değerini ortaya koymaktadır.

Kaynaklar

- Abduh, M. (1341). *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-Kerîm (Amme Cüzü)* (3. bs). Matba'tu Mısır.
- Ahmed Ziyâd, b. M. (1986). Kadâye'l-İbâ' fî Sahîfeti Bişr b. El-Mu'temir. *İttihâd Küttâbi'l-Arab*, 16(181-183), 124-145.
- 'Askerî, E. H. H. b. A. b. S. (1998). *Kitâbü's-Sinâ'ateyn*. Mektebetü'l-Ansâriye.
- 'Atîk, A. (2009). *İlmü'l-Me'ânî*. Dârü'n-Nahdati'l-'Arabiyye.
- Bâkillânî, E. B. M. b. et-Tayyib. (1997). *İ'câzü'l-Kur'ân* (5. bs). Dârü'l-Me'ârif.
- Beyzâvî, N. E. S. A. b. Ö. b. M. (1418). *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl* (1. bs, 1-V). Dâr İhyâ'ut-Turâsi'l-'Arabî.
- Câhiz, E. O. A. b. B. b. M. (2003). *El-Beyân ve't-Tebyin* (1. bs, 1-3). Dâr ve Mektebetü'l-Hilâl.
- Cürcânî, A. (1992). *Delâilü'l-İ'câz* (3. bs). Matba'atü'l-Medenî.
- Dervîş, M. b. A. (1415). *İ'râbü'l-Kur'ân ve Beyânuhû* (4. bs, 1-X). Dârü'l-İrşâd.
- Durmuş, İ. (2003). *Meânî*. TDV İslâm Ansiklopedisi. <https://islamansiklopedisi.org.tr/meani>
- Ebû 'Ubeyde, M. b. el-Müsennâ. (1381). *Mecâzü'l-Kur'ân* (1-2). Mektebetü'l-Hâncî.
- Ebüssuûd, M. b. M. b. M. (t.y.). *İrşâdü'l-'Akli's-Selîm ilâ Mezâya'l-Kitâbi'l-Kerîm* (1-IX). Dâr İhyâ'ut-Turâsi'l-'Arabî.
- Hafâcî, A. b. M. b. S. (1982). *Sirru'l-Fesâha*. Dârü'l-Kütübi'l-'İlmiye.
- Hamdân, G. (2006). *Eserü Abdülkâhie el-Cürcânî fî'd-Dirâsâti'l-Belâğiyeti'l-Hadîse* [Master]. Ürdün Üniversitesi, ed-Dirâsâtu'l-'Ulyâ fakültesi.
- Hattâbî, E. S. H. b. M. (1976). *Beyânü İ'câzi'l-Kur'ân* (3. bs). Dârü'l-Me'ârif.
- Hennûş, A. (2012). El-Belâğa ve't-Tefsîr Mukaddime Menheciye. *er-Râbita'l-Muhammediye Li'l-'Ulemâ' - Fas, Nisan*, 15-34.
- İbn Abdisselâm, E. M. İ. A. b. A. (1996). *Tefsîrû'l-Kur'ân* (1. bs, 1-3). Dâr İbn Hazm.
- İbn Âşûr, M. T. (1984). *Tahrîrû'l-Ma'ne's-Sedîd ve Tenvîrû'l-'Akli'l-Cedîd min Tefsîri'l-Kitâbi'l-Mecîd* (1-30). ed-Dârü't-Tûnisiye li'n-Neşr.

İbn Atıyye, E. M. A. b. G. el-Endelüsî. (1422). *El-Muharrerü 'l-Vecîz fî Tefsîri 'l-Kitâbi 'l-'Azîz* (1. bs, 1-VI). Dârü'l-Kütübi'l-'İlmiye.

İbn Cerîr et-Tabarî, E. C. M. b. C. b. Y. (2001). *Câmiu 'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân* (1. bs, 1-24). Dârü Heçr.

İbn Cinnî, E.-F. O. (t.y.). *El-Hasâ'is* (4. bs, 1-3). el-Hey'etü'l-Mısriye'l-'Âmme lil-Kitâb.

İbn Yaîş, E.-B. M. Y. b. A. (2001). *Şerhu 'l-Mufasssal* (1. bs, 1-6). Dârü'l-Kütübi'l-'İlmiye.

İbnü'l-Mukaffa', E. M. A. (t.y.). *El-Edebü's-Sağîr*. Dârü İbnü'l-Kayyim.

Kara, Ö. (2012). Meşhur ama az tanınan çok yönlü bir ilim adamı: Râğîb el-İsfahânî. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 38, Article 38.

Kara, Ö. (2015). Râğîb el-İsfahânî'nin İlmî Mirası. *İlahiyat Tetkikleri Dergisi*, 44, Article 44. <https://doi.org/10.29288/ilted.308471>

Kazvînî, E.-M. C. el-H. M. b. A. b. Ö. b. A. (t.y.). *El-Îzâh fî 'Ulûmi 'l-Belâğa* (3. bs, 1-3). Dârü'l-Cîl.

Kudâme b. Ca'fer. (1302). *Nakdü 'ş-Şi'r* (1. bs). Matbaatu'l-Cevâib.

Kurtubî, E. A. M. b. A. b. E. B. b. F. (1964). *El-Câmi' li-Ahkâmi 'l-Kur'ân* (2. bs, 1-XX). Dârü'l-Kütübi'l-Mısriye.

Muhammed, S. A. (1997). Et-Tekrâr fî'l-Kur'âni'l-Kerîm. *Cemâ'atü Dâri 'l-'Ulûm*, 5 (1,2), 8-36.

Nebi, N. G. (2014). El-Hitâb fî'l-Kur'âni'l-Kerîm. *Râbitatu 'l-Edebi 'l-Hadîs*, 87, 369-418.

Ömer, B., & La'veycî, A. (2021). Mebâhis İlmî'l-Me'ânî İnde Sîbeveyh. *Mecelletü İşkâlât fî'l-Lügati ve 'l-Edeb*, 10(2), 329-345.

Râğîb el-İsfahânî, E.-K. H. b. M. b. el-Mufaddal. (1991). *El-Müfredât fî Ğarîb 'il-Kur'ân* (1. bs). Dâr'ül-Kalem, ed-Dâru'ş-Şâmiyye.

Râğîb el-İsfahânî, E.-K. H. b. M. b. el-Mufaddal. (1999). *Tefsîrü'r-Râğîb el-İsfahânî* (1. bs). Tanta Üniversitesi, Edebiyât Fakültesi.

Râğîb el-İsfahânî, E.-K. H. b. M. b. el-Mufaddal. (2007). *Ez-Zerî'a ilâ Mekârimi 'ş-Şerî'a*. Dârü's-Selâm.

- Râğıb el-İsfahânî, E.-K. H. b. M. b. el-Mufaddal. (2020). *Efânînü'l-Belâğa* (1. bs). Ervika.
- Rummânî, E.-H. A. b. İ. b. A. b. A. (1976). *En-Nüket fi İ'câzi'l-Kur'ân* (3. bs). Dârü'l-Me'ârif.
- Safedî, E. İ. S. H. b. A. (2000). *El-Vâfi bi'l-Vefeyât* (1-29). Dâr İhyâ'ut-Turâs.
- Sârîsî, Ö. A. (2001). *Râğıb el-İsfahânî ve Cühûduhû fi'l-Luğati ve'l-Edeb*. Medine İslam Üniversitesi.
- Semerkandî, E.-L. N. b. M. b. A. (1993). *Bahrü'l-'Ulûm* (1. bs, 1-3). Dârü'l-Kütübi'l-'İlmiye.
- Süyûtî, C. A. b. E. B. (1988). *Mu'terakü'l-Ekrân fi İ'câzi'l-Kur'ân* (1. bs, 1-3). Dârü'l-Kütübi'l-'İlmiye.
- Tanyıldız, A. (2007). Klasik Dönem Türk Şiirinde Atasözü ve Deyim Kullanımı Bir Akımın Göstergesi Midir? *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları*, 6, 93-105.
- Zemahşerî, E.-K. M. b. Ö. b. M. el-Hârizmî. (1987). *El-Keşşâf 'an hakâ'iki Ğavâmizi't-tenzîl ve 'uyûni'l-ekâvil fi vücûhi't-te'vîl* (3. bs, 1-4). Dârü'r-Reyyân.